

МОВАЗНАЎСТВА

УДК 811.161.3'373.46+81'374.26

Т. Л. ПАМАЗЕНКА

МАКРАСТРУКТУРНЫЯ АСАБЛІВАСЦІ БЕЛАРУСКІХ ПЕРАКЛАДНЫХ ТЭРМІНАЛАГІЧНЫХ СЛОЎНІКАЎ (20–80-я гг. XX ст.)

*Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка, Мінск, Беларусь,
e-mail: tlp11@list.ru*

Изучаются макроструктурные особенности белорусских переводных терминологических словарей (20–80-е гг. XX в.). На основе широкого фактического материала (около 100 сопоставительных терминографических работ) автором четко выделены и подробно охарактеризованы основные способы регистрации терминологической лексики. Обозначены наиболее распространенные формы представления полилексемных заглавных терминоединиц. Отдельно рассматривается вопрос презентации омонимов и полисемантов в пределах макрокомпозиции терминологического справочника.

Ключевые слова: переводной терминологический словарь, макроструктура словаря, алфавитный, тематический, алфавитно-тематический принципы, прямой, обратный, пермутационный порядок слов, омонимы, полисеманты.

T. L. POMAZENKO

MACROSTRUCTURE FEATURES OF BELARUSIAN TRANSLATED TECHNICAL DICTIONARIES (20–80-ies OF XX CENTURY)

Belarusian State Pedagogical University named after Maxim Tank, Minsk, Belarus, e-mail: tlp11@list.ru

Macrostructural features of the Belarusian translation terminological dictionaries of the twentieth century (in the 20–80-ies) studied by the author of the article.

On the basis of broad factual material (about 100 comparative terminographical works) basic ways of terminological vocabulary logging are clearly identified and described in detail. The most common forms of presentation of mono- and polylexeme capital terminological units are singled out.

The presentational issue of homonyms and polisemant words within macrostructure of terminology referencebook is considered.

Keywords: bilingual dictionary of terms, the macrostructure of the dictionary, alphabetic, thematic, alphabetical and thematic principles, direct, inverse, permutational order of the words, homonyms, polysemantic words.

Адным з найбольш перспектыўных вектараў практычнай лексікаграфіі, які характарызуецца дастаткова высокім узроўнем развіцця (колькаснымі паказчыкамі ў дынаміцы, паўнотой рээстра), можна назваць двухмоўную перакладную лексікаграфію, у тым ліку тэрмінаграфію. Як адзначае В. К. Шчэрбін, «славянская перакладная тэрмінаграфія з'яўляецца сёння галоўным каналам папаўнення паняццйнага і тэрміналагічнага фондаў розных славянскіх моў, а таксама асноўнай інфармацыйнай базай для развіцця ўсіх іншых тэрмінаграфічных напрамкаў у славянскім мовазнаўстве» [1, с. 87]. Аднак варта зазначыць, што ў шматлікіх спецыяльных слоўніках перакладнога тыпу і да гэтага часу не вырашаны праблемы апісання тэрмінаў. Так, прыцып адбору лексікі часам аказваецца неабгрунтаваным. Гэта прыводзіць да адвольнага ўключэння ў слоўнікі паняццяў адных падсістэм і поўнай адсутнасці іншых. У корпус выданняў уводзяцца слоўнікавыя артыкулы, несумяшчальныя з іх тыпалогіяй. У многіх даведніках не ўказваюцца крыніцы фарміравання корпуса слоўніка, з якіх выбіраліся навуковыя адзінкі, або храналагічныя межы апрацоўкі

зыходнага моўнага матэрыялу і інш. Недастатковая распрацаванасць прынцыпаў адбору і рэпрэзентацыі спецыяльных лексем у адпаведных выданнях прыводзіць да зніжэння навучальнага і даведачнага патэнцыялу перакладных тэрміналагічных крыніц, што істотна абцяжарвае працэс камунікацыі ў цэлым. Пералічаныя вышэй факты з'яўляюцца аргументамі на карысць надзённай патрэбы ў ажыццяўленні метатэарэтычнага аналізу перакладной слоўнікава-даведачнай літаратуры спецыяльнага характару. Відавочна, вызначэнне і апісанне максімальна эфектыўных спосабаў прадстаўлення навуковай інфармацыі ў супастаўляльных слоўнікавых працах тэрміналагічнага характару набывае ў гэтых умовах асаблівае значэнне, паколькі садзейнічае паспяховаму і прадуктыўнаму авалоданню даведачным матэрыялам, прадстаўленай тэрміналогіяй і ўвогуле культурнай і інфармацыйнай моўнай кампетэнцыяй.

Слоўнік можна назваць даволі зручным выданнем, якое адрозніваецца выразнасцю структуры, дасканаласцю ў падачы разнастайных аспектаў моўных адзінак, што дае магчымасць карыстацца кожным фрагментам слоўніка як элементам сістэмы. Структура слоўніка – прынцып яго пабудовы, які вызначае аб'ём, склад і змест выдання, асаблівасці падачы матэрыялу. Кампазіцыя з'яўляецца важнай характарыстыкай, паколькі яе распрацаванасць уплывае на зручнасць карыстання слоўнікам.

Арганізацыя звестак у лексікаграфічным творы мае разнастайную і даволі складаную структуру. Перакладны тэрміналагічны слоўнік, як і любы іншы тып лексікаграфічнага даведніка, уяўляе сабой мультыструктурную форму, якая складаецца з некалькіх звязаных паміж сабой структур. У сучаснай лінгвістыцы адзінай тыпалогіі і тэрміналогіі ў гэтай сферы пакуль не выпрацавана. Многія даследчыкі структуру слоўніка традыцыйна апісваюць праз паняцці макра- і мікраструктура (С. В. Грынёў, Л. П. Ступін, М. В. Майсееў, З. І. Камарова, К. М. Шыліхіна і інш.). Іншыя навукоўцы ўтвараюць больш складаныя схемы і дадаюць да названых мега- (В. П. Беркаў, В. М. Карпава, Р. Р. Хартман, А. Я. Шайкевіч і інш.) або медыяструктуру (Э. Агрыкола, А. Бальвег-Шрам і інш.). Для перакладной тэрмінаграфіі асабліва важнымі можна лічыць мега-, макра- і мікраструктуры, паколькі падобная структурызацыя дазваляе дакладна і поўна зрабіць аналіз спецыяльнага лексікаграфічнага даведніка.

У сувязі з даволі грунтоўным аб'ёмам фактычнага матэрыялу лічым неабходным больш падрабязна спыніцца на вывучэнні макраструктуры перакладных лексікаграфічных крыніц ХХ ст. (20–80-я гг.), у прыватнасці, вывучэнні форм прадстаўлення загалоўных слоў і спосабаў рэгістрацыі тэрміналагічнай лексікі.

Макраструктурай слоўніка называюць арганізацыю корпуса слоўніка, г. зн. парадак размяшчэння ў апошнім лем. Адпаведна, «слоўнік павінен быць арганізаваны такім чынам, каб кожную адзінку можна было б як мага хутчэй адшукаць» [2, с. 296]. Рэалізацыя гэтай умовы магчыма ў тым выпадку, калі аўтарам эфектыўна вызначаны для кожнай лексікаграфічнай працы тып макраструктуры.

У межах лексікаграфічнай навукі даследчыкі выдзяляюць некалькі тыпаў макраструктур. Найбольш пашыраныя для беларускай перакладной тэрмінаграфіі лічацца наступныя: алфавітны, тэматычны і алфавітна-тэматычны.

Традыцыйным з'яўляецца **алфавітны** тып макраструктуры (або суцэльны алфавітны), згодна з якім загалоўныя словы размяшчаюцца строга ў алфавітным парадку на падставе графічнай выявы літар. Прамы алфавітны парадак пакладзены ў аснову пабудовы большасці перакладных тэрміналагічных слоўнікаў [*Азбукін, Байкоў, Болсун, БНТ (вып. 2, 6 (1 частка), 7, 10), Верас, Вашкевіч, ГАМ, Гарошка, Гуркоў, Дуж-Душэўскі, ЖКВГ, Жываткевіч, Заленскі, Кашын, Кох, Краскоўскі, Круталевіч, Круталевіч-27, Ластоўскі-24 (Назовы птахаў, Іменнік расьцін), Мікельсар, Нікуліна, Попэ, ПС (усе выпускі), Ружанцоў (2 частка), Серада-1, Смулкова, Фядзюшын, Шмярко, Юрэвіч, ЮТ* і інш.]. Названы прынцып забяспечвае аднатыпную будову слоўнікавых артыкулаў, у сувязі з чым з'яўляецца найбольш зручным для хуткага адшуквання патрэбнага паняцця або рознага характару кароткіх (эпізядычных) даведак пра яго [3, с. 61; 4, с. 34]. Арыентацыя на форму знакаў звычайна забяспечвае дастатковую ступень унікальнасці адзінак слоўніка, што з'яўляецца абавязковай умовай эфектыўнага пошуку [5, с. 235]. Парушэнне алфавітнага парадку слоў у перакладным выданні значна замаруджвае працу карыстальніка, не даючы істотных

пераваг у эканоміі месца, як, напрыклад, у інкарпараваным руска-беларускім слоўнічку В. Ластоўскага: *жидкость, пленка, оболочка, перепонка, язва, заразный, гнойникъ, гной, кипящая вода* (62) і інш. [Ластоўскі-23].

Асаблівай разнавіднасцю алфавітнага прынцыпу пабудовы рээстра з'яўляецца **алфавітна-гнездавы** (часткова-гнездавы) – слоўнікавы артыкул аб'ядноўвае інфармацыю аб некалькіх звязаных паміж сабой лемах [Адстаўноў, БНТ (вып. 1, 3, 4, 5, 6 (2 частка), 8, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 23, 24), БТ, ВРБС, ГрТ, Гурло, Захарава, Кісялёўскі, Копка, Ластоўскі-23*, ЛТ, Новікаў, РБПС, РБССгТ, Серада-2, СГПТ, СЛТ, Станкевіч, ТАГ, Тал, Тар, ТГ, ФТ-32, ФТ-43, Цвікевіч, Шышкін, ЭПБ]. У сувязі з гэтым нельга атаясамліваць назвы «слоўнікавы артыкул» і «слоўнікавае гняздо». Слоўнікавым гняздом у тэорыі перакладной тэрмінаграфіі называецца «сукупнасць некалькіх слоўнікавых артыкулаў, якія захоўваюць сваё паліграфічнае афармленне і аб'яднаны адным гнездавым словам» [6, с. 49].

Гнездавы прынып размеркавання слоўнікавых артыкулаў вызначае аб'яднанне тэрмінаў паводле іх формы (дэрывацыйнае гнездаванне) або зместу (семантычнае). У першым выпадку вытворныя словы размяшчаюцца ў алфавітныя гнёзды ў залежнасці ад іх словаўтваральных сувязей, што дае магчымасць прадставіць словы не ў механічнай паслядоўнасці, а з улікам іх марфалагічных і словаўтваральных уласцівасцей: **Абіраць** – избирать. Тм. абраны – избранный. Тм. абраньне – избрание. Тм. абіраньне. Тм. абранец – избранник, любимец (9) [Станкевіч]; **грамматика, -тический** – граматыка, -тычны (23) [БНТ (вып. 23)]; **изыскать, -ние** – знайсці, вышукаць, вышуканьне (107); **кодификация, -тор** – кодфікацыя, кодфікатар (108); **неоспоримый, -имо, -мосьть** – бесспрэчны, бясспрэчны бесспрэчна, бясспрэчнасць (113) [Серада-2]. Гнездаванне адзінак слоўніка па прынцыпу формы не пазбаўлена недахопаў. Відавочна, пошук тэрмінаў ускладняецца ў выпадках дастаткова разгалінаванай сістэмы гнёздаў вытворных слоў, як напр.: **Рушыць** – парушыць, парушаць, рушыцца, парушыцца, парушацца, парушоны, парушэньне, узрушаць, узрушыць, узрушаны, узрушэньне, узрушаньне, узрушыцель, узрушыцелка, узрушаць, узрушоны, узрушэньне, узрушыцца, узрушацца, непарушны, непарушна (57) [Станкевіч].

Згодна з другім варыянтам гнездавання паняцці групуюцца ў гнёзды на аснове вызначаных паміж імі адносін, якія могуць быць роднаснымі, антанімічнымі ці сінанімічнымі: **Ляндарства** – арендны прамысел. Тм. **ранда**, – 1) аренда, арендная плата. – 2) арендное содержание. Тм. **рандаваць** – иметь в арендном содержании, арендовать. Тм. **рандаваньне** – арендавание. Тм. **рандоўля**, – 1) состояние аренды. – 2) отдача в аренду (35) [Станкевіч]. Гнездаванне на аснове сэнсавых і сістэмных сувязей парушае фармальны парадак размяшчэння рээстравых слоў і патрабуе адсылак. Яго мэтазгодна выкарыстоўваць у словаўтваральных слоўніках вучэбнага тыпу, паколькі галоўнымі паказчыкамі перакладных выданняў, пры рабоце з імі, з'яўляюцца хуткасць і зручнасць у адшукванні загалоўных лексем. Найбольш пашыранае ў спецыяльных слоўніках семантычнае гнездаванне з улікам родавідавога параметра, што прадугледжвае структуру гнязда з родавага тэрміна і звязаных з ім відавых паняццяў: **Астыльба** – Арэндса, Давіда, чырвоная, Тунберга, японская (499) [ЭПБ]; **вал** – пяршачны, другачны; цягловы, пацяжны (83) [Адстаўноў]; **гальваническая** – ванна, індукцыя, полярызацыя (30) [ФТ-32]; **званец** – бяскрылы, вясенні, горны, летні, малы, позні, вузкалісты (818) [Шышкін]; **ірга** – авалалістая, каласістая, канадская; **праломнік** – ніткападобны, падоўжаны, паўночны, турчанінава (13) [Кісялёўскі]; **тканка** – злучальная, касцяная, нэрвовая, пакрыўная, тлушчавая, храстковая, цяглічная (229) [Цвікевіч].

Увогуле, выкарыстанне слоўнікавых гнёздаў – лексікаграфічны прыём, які дэманструе ўнутраныя сувязі паміж адзінкамі апісання і дазваляе эканомна прадставіць тэрміналогію ў сістэме.

Прынцып размяшчэння слоў з улікам лексіка-семантычных груп, якія вылучаюцца на аснове сэнсавай агульнасці, называецца **тэматычным (паняццыйным)** тыпам макраструктуры. Існуе мноства разнавіднасцей тэматычнага парадку [А. С. Герд, С. В. Грынёў], але ў слоўніках спецыяльнай лексікі часцей за ўсё выкарыстоўваецца **сістэмны** парадак, згодна з якім артыкулы арганізуюцца ў адпаведнасці з логіка-паняццыйнай структурай пэўнай тэрмінасістэмы [Адамаў, Антанюк, АрС, АТ, БНТ (вып. 9, 13, 20), Васількоў, Ганчарык, Ластоўскі-24 (Назовы птахаў, Вайсковыя каманды), Ластоўскі-24*, Ружанцоў (1 частка), ССАТ, ССЛТ, Сяржаніна]. Напрыклад,

25-моўны двухтомны каталог-слоўнік у выглядзе табліц «Glossarium archaeologicum» [АрС] пабудаваны па асноўных раздзелах археалогіі і ўключае 12 частак, кожная з якіх змяшчае пэўную колькасць археалагічных тэрмінаадзінак, згрупаваных тэматычна вакол ключавых паняццяў: *Крамянёвы скрабок (3 часткі); Крамянёвы разец (3 часткі); Крамянёвая сякера; Пастаянная ліцейная форма; Прылады адліўкі і ўзор прадукцыі ліцейшчыка; Пахаванне (3 часткі); Каменныя сцены і мешаныя формы; Драўляныя сцены і мешаныя формы; Шлем (шышак); Тапор, чакан, кап'ё; Фібула (засцёжка) – канструкцыя (2 часткі); Састаўная фібула (дужка, канец дужкі, галоўка іголки)*. Раздзел «Прылады адліўкі і ўзор прадукцыі ліцейшчыка» (Fasc. 15.4.434-I) налічвае 6 спецыяльных адзінак: 1. *Варонка (лейка) для заліўкі металу*. 2. *Льячка*. 3. *Адліўка (у даным выпадку адліўка бронзалета з нязлучанымі канцамі)*. 4. *Ліцейны шоў*. 5. *Метал, які застыў у літніку формы*. 6. *Сапло* [АрС]. У невялічкім слоўнічку лінгвістычных тэрмінаў Л. А. Антанюк і Л. Р. Яцкевіч [Антанюк], што адлюстроўвае назвы адзінак і з'яў словаўтваральнай сістэмы мовы, усю сукупнасць рускіх і беларускіх словаўтваральных паняццяў аўтары размеркавалі ўнутры вылучаных падсістэм па наступных раздзелах: 1. *Тэрміны для намінацыі адзінак словаўтварэння*. 2. *Тэрміны для намінацыі фармальных і функцыянальных уласцівасцей адзінак словаўтварэння*. 3. *Тэрміны словаўтваральных адносін*. 4. *Тэрміны словаўтваральных працэсаў*. Напаўненне названых частак упарадкаванымі лексемамі адпаведных падкласаў з вызначанымі індэксамі дазволіла складальнікам таксама прадставіць тэрмінасістэму словаўтварэння ў выглядзе слоўніка сістэмнага тыпу: 1.1. *Мінімальная адзінка словаўтварэння*. 1.2. *Асноўная адзінка словаўтварэння*. 1.3. *Комплексная адзінка сістэмы словаўтварэння*. 1.4. *Словаўтваральныя сродкі* [Антанюк, с. 28–29].

З прыкладаў відаць, што класіфікацыя слоў па тэматычных групах спрыяе не толькі рацыянальнай групоўцы блізкіх па значэнні слоў, але і выяўленню ўнутраных сувязей паміж структурай мадэлі, у якую ўваходзіць дадзенае слова, і яе лексічным напаўненнем. Сістэматычнае размяшчэнне матэрыялу дазваляе паказаць агульны стан ведаў у дадзенай галіне, адлюстравіць сістэмнасць паняццяў, аднак пошук неабходнай даведкі (у параўнанні з відавочнай выгадай алфавітнага прынцыпу) у вядомай меры абцяжарваецца і вымагае ад карыстальніка пастаянна звяртацца да алфавітнага паказчыка, што значна замаруджае працу. Па гэтай прычыне выкарыстанне алфавітнага ў параўнанні з тэматычным парадкам з'яўляецца больш эфектыўным і пашыраным спосабам у корпусе перакладных слоўнікаў спецыяльнай лексікі першай і другой паловы XX ст.

Акрамя тэматычнага, у некаторых выданнях [Парфёнаў] прыняты камбінаваны **тэматыка-алфавітны** тып маक्रасструктуры – навуковыя лексемы суаднесены з пэўнымі словамі-цэнтрамі, месца якіх у слоўніку вызначаецца алфавітам. Тэматычнае размеркаванне слоўнікавых артыкулаў дазваляе больш поўна рэалізаваць прынцып цэласнай падачы інфармацыі (па раздзелах), а алфавітны парадак рэестравых слоў унутры тэматычнага адзінства аблегчыць пошукі неабходнай спецыяльнай адзінкі. Так, у манаграфічным даследаванні «Редкие и исчезающие виды растений Белоруссии и Литвы» (Мн., 1987) [Парфёнаў] змешчаны перакладныя энцыклапедычныя слоўнічкі батанічных паняццяў, у якіх рэдкія расліны, што належаць ахове на тэрыторыі Беларусі, Літвы і ўсяго беларуска-літоўскага рэгіёна, згрупаваны ў асобныя раздзелы і сем'і, а ў межах сем'яў роды і віды размеркаваны па алфавіту.

Варта адзначыць, слоўнікі адрозніваюцца таксама па прынцыпах размяшчэння ў іх полілексемных адзінак. У залежнасці ад метадычнай устаноўкі выдання аптымальным можа быць прадстаўленне адзінак у гняздзе апорнага слова (**блокировка** – блакіроўка, **автоматическая блокировка** – аўтаматычная блакіроўка (31) [Захарава]; **гаспадар** – 1) государь; 2) хозяин, **дамовы гаспадар** – хозяин дома, домохозяин [Станкевіч]; **опека** – апека, **международная опека** – міжнародная апека (227) [СГПТ]) ці асобнымі артыкуламі (**баркун** – донник (8); **баркун жоўты** – донник желтый (8) [Верас]; **лічэньне** – счисленіе (3); **письменное лічэньне** – письменное счисление (3) [АТ]; **форпост** – фарпост (153); **форпостный аппарат** – фарпоставы апарат (153) [ВРБС]). Што датычыцца парадку прадстаўлення словазлучэнняў, адрозніваюць прамы як найбольш зручны для карыстальніка (*абладаць тэхнікай* (12), *баявая дружына* (13), *выключыць са склада* (16), *дашкольнае выхаванне* (19) [Копка]; *аднакарэнныя словы* (141), *звонкі зычны* (142), *пачатковая форма* (143) [Жываткевіч]) і інверсійны парадак з мэтай акцэнтаваць увагу на апорным слове

ў словазлучэнні або дзеля аб'яднання аднародных паняццяў (*востраў спрадвечны* (390), *мяжа снегавая* (391), *шырыня географічная* (393) [Азбукін]; *журавіны балотныя* (389), *морква пасяўная* (389), *чабор паўзучы* (390) [Шмярко]), а таксама наяўнасць абедзвюх формаў (*Божае Слова* (21), *пастырскі ліст* (25), *царкоўная правінцыя* (28); *гаварыць казаньне* (21), *Дух Святы* (22) [Гарошка]; *вопросительный знак* (378), *долгота звука* (379); *имя прилагательное* (379), *имя существительное* (379) [Нікуліна]. Дастаткова эфектыўнай формай падачы шматкампанентных тэрміна-адзінак лічыцца **пермутацыйная разнавіднасць** алфавітнага парадку, пры якой полілексемная тэрміналагічная адзінка прыводзіцца на кожны кампанент, што ўваходзіць у яе склад, у адпаведнасці з месцам кожнага са слоў словазлучэння. Простыя і састаўныя полілексемныя адзінкі падаюцца ў выданні двойчы: першы раз у алфавітным парадку па пачатковай літары вызначальнага слова, другі – у гняздзе пры азначальным: **Активный баланс** – актыўны баланс (16); **баланс** – баланс: **активный б.** актыўны б., **годовой б.** гадавы б. (25) [СППТ]; **актуализированная фонема** – актуалізаваная фанема (7); **фонема**: ф. актуалізаваная, ф. актуалізаваная, ф. віртуальная, ф. віртуальная (128) [СЛТ].

У сувязі з тым, што пермутацыйны парадак дае магчымасць знайсці тэрміналагічнае словазлучэнне на кожны кампанент і адпаведна выявіць спалучальнасць асобных слоў, то адзіным недахопам выкарыстання названай формы з'яўляецца павелічэнне аб'ёму слоўніка і колькасці аднолькавай (паўторнай) інфармацыі.

Такім чынам, макрэструктуры перакладных тэрміналагічных слоўнікаў як першай, так і другой паловы ХХ ст. характэрна пераважна алфавітная і алфавітна-гнездавая сістэмы размяшчэння загалоўных лексем. У той жа час дастаткова пашыраным з'яўляецца і тэматычны парадак, у меншай ступені выкарыстоўваецца алфавітна-тэматычны і пермутацыйны. Гэта сведчыць аб істотным ускладненні і, відавочна, удасканаленні спосабаў эфектыўнага прадстаўлення тэрміналагічных адзінак у адпаведных выданнях, што абумоўлена ў значнай ступені актывізацыяй працы ў галіне беларускай тэрмінаграфіі і развіццём яе метатэорыі.

Некаторыя даследчыкі (С. В. Грынёў, З. І. Камарова, Ю. М. Марчук) у межах мацракампазіцыі тэрміналагічнага даведніка рэкамендуюць разглядаць пытанне прэзентацыі аманімічных і полісемантычных паняццяў [4, с. 47; 7, с. 73; 8, с. 53].

Ад вызначэння дакладнага аб'ёму значэнняў загалоўнага слова і правільнай распрацоўкі яго сэнсавай структуры залежыць дакладнасць прадстаўленага эквівалента (або эквівалентаў). Як вядома, складаныя праблемы семантычнай структуры слова, раздзялення слова на значэнні (філіяцы), пытанні суадносін і сувязей яго значэнняў, размежавання амонімаў і мнагазначных слоў заўсёды выклікаюць вялікія цяжкасці ў практычнай лексікаграфіі.

Увогуле, тэрмін «амонімы» прымяняецца ў адносінах да слоў, якія з'явіліся ў выніку пашырэння, паглыблення і разрыву шэрагу мнагазначных адзінак і выпадкова супалі ў фанетычным вымаўленні ў працэсе гістарычнага развіцця моў. «Полісеміяй» называецца ўзаемасувязь слоў, якая з'явілася шляхам змены першапачатковага семантычнага значэння аднаго слова і яго формы, а таксама ўзаемасувязь розных семантычных значэнняў. Таму відавочна, ужыванне слова ў некалькіх значэннях (шматзначнасць) не дае падставы гаварыць аб з'яўленні кожны раз новых паняццяў, у той час як пры аманіміі сутыкаюцца зусім розныя лексемы, якія супадаюць па форме, але не маюць агульнасці ў семантычным плане. У сувязі з гэтым праблема размежавання амонімаў і шматзначных слоў даволі складаная, канчаткова не вырашана сучасным мовазнаўствам і застаецца актуальнай на сённяшні дзень. Асноўныя цяжкасці ў гэтым плане звязаны з нераспрацаванасцю пытання і адсутнасцю навукова абгрунтаваных прынцыпаў даследавання ў дадзеным кірунку, з непасрэдным характарам вышэй названых з'яў (узаемапераходнасцю і ўзаемапранікненнем мнагазначных слоў і амонімаў), а таксама адсутнасцю дакладна вызначанага крытэрыю для іх размежавання. Па гэтай прычыне прааналізаваныя слоўнікі не адлюстроўваюць строга вытрыманай сістэмы падачы амонімаў і полісемантычных паняццяў, у выніку чаго па-рознаму фіксуюць гэтыя з'явы ў спецыяльных творах перакладнога тыпу.

Варта адзначыць, што ў пераважнай большасці выданняў прынцып фіксацыі амонімаў і мнагазначных лексем у складзе перакладнога тэрміналагічнага слоўніка мае такі ж алгарытм, як і ў перакладной лексікаграфіі ў цэлым. Так, усе значэнні полісемантычнай адзінкі прыводзяцца

ў адным слоўнікавым артыкуле: **Азбука** – 1) азбука; 2) лемантар (11); **живой** – 1) жывы; 2) жвавы, спрытны (63) [Байкоў]; **вощина** (*vaščyna, navuza*) – пустые пчелиные соты; неочищенный воск (29); **курень** (*курэнь*) – полесский тип временного жилища из жердей; сооружение, напоминающее курень для отпугивания медведей (30) [Гуркоў]; **żyto** – 1. żyto, 2. jęczmień, 3. pszenica, 4. zboże, 5. owies, 6. zboże jare, 7. zboże w ogole (191) [Смулкова]; **купец** – 1) купец; 2) покупатель (34); **скарб** – 1) государственная казна; 2) клад; 3) денежная сумка или имущество какого-либо общественного заведения; 4) имущество, пожитки частного лица; 5) сокровище (63) [Станкевіч]. Прыклады пацвярджаюць думку пра тое, што тлумачэнні полісемантаў змяшчаюць агульную частку, назіраецца цесная сувязь паміж лексічнымі значэннямі аднаго слова.

Амонімы вылучаюцца ў асобныя вакабулы як розныя словы, у кожным слоўнікавым артыкуле прадстаўлена напісанне і тлумачэнне (пераклад) аманімічнай адзінкі, нягледзячы на магчымае супадзенне графічнай і фанетычнай выявы слоў, як, напрыклад, у фанетыка-графічных амонімаў: **Зрада**, -ы (ад *jzrada*) – измена; **зрада**, -ы (ад *rada*) – общее согласие в совещании (27); **ісьцізна**, -ы – основной капитал; **ісьцізна**, -ы – правое дело, правый иск, истинная принадлежность (31) [Станкевіч]; **язык** – язык (орган); **язык** – мова (речь) (246) [Юрэвіч].

Аднак аманімія і полісемія складальнікамі часта змешваюцца. Напрыклад, у некаторых слоўніках полісемія нярэдка не адрозніваецца ад аманіміі, атаясамліваецца з ёй, што прыводзіць да пэўнай непаслядоўнасці ў вызначэнні гэтых паняццяў. У выніку ў адных выпадках разглядаюцца ў аспекце аманіміі розныя значэнні слоў і падаюцца асобнымі слоўнікавымі артыкуламі: **Втулка** – утулка; **втулка** (колеса) – буква (39); **гвоздь** – гвозд, цвек; **гвоздь** (подковн.) – вухналь (38) [Байкоў]; **testamentum I** – διαθήκη – завѣтъ – завет; **testamentum II** – διαθήκη – завѣщание – тэстамент, духоўніца (18) [Гарошка]; **ядро** (*nucleus*) – ядро; **ядро** (*клеточное*) – ядро каморкавае (21) [БТ]; **вскрытие** (*пакета*) – раскрыцьцё; **вскрытие** (*трупа*) – распаласьць (10) [ЮТ]; **заклепка** (*предмет*) – заклёпка, ніт; **заклепка** (*процесс*) – нітаваньне, заклёпваньне (305); **смазка** (*материал*) – мазіва, змазка; **смазка** (*процесс*) – змазка (394) [Гурло]; **заключение** (*следствие из чего-нибудь*) – вывад; **заключение** (*обоснованное мнение*) – заключэнне; **заключение** (*лишение свободы*) – зняволенне (101) [СГПТ]; **решение** (*процесс*) – разьвязаньне; **решение** (*результат*) – разьвязак (19) [ТГ]; **множник** – множитель; **множник** (прогрэсіі) – знаменатель (прогрэсіі) (175) [Круталевіч] і інш. Такім чынам, назіраецца тэндэнцыя да драбнення мнагазначных слоў на амонімы, галоўным чынам на аснове адрознення прадметаў, працэсаў і т. д., г. зн. паняццяў, якія пазначаюцца словам або словамі.

У другіх выпадках амонімы аказваюцца злучанымі ў сістэме аднаго паняцця, г. зн. аб'ядноўваюцца агульнасцю гукавога складу (або гукавога комплексу) і разглядаюцца як адзіная лексічная адзінка: **Даўжыня** – долгота (геогр.); длина (201) [Круталевіч-28]; **дробь** – 1) шрот; 2) дроб (мат.) (59); **банкет** – 1) (*в-инж.*) прыступак; 2) банкет (16) [Байкоў]; **учын** – 1) раствор муки на хлеб; 2) подвиг, прыт (73); **ліст** – 1) растительный лист; 2) письмо, официальная бумага, документ (35) [Станкевіч]; **старонка** – 1) страна, 2) страница (392); **ступень** – 1) степень, 2) градус (392) [Азбукін].

У шматмоўным выданні «Slovník slovenské lingvistické terminologie» [ССЛТ] аманімічныя адзінкі і полісеманты не вылучаюцца асобна, прыводзяцца ў адпаведных пазіцыях паняццёвай сістэмы і пазначаюцца лічбавым індэксам пасля асноўнага тэрміна ў адным або розных тэматычных раздзелах: 1–1–1 (Č) *jazyk* 1, 2–7–1 *jazyk* 2 (Č); 6–20–12 *азначальны член (артыкль)* 1, 7–4–2–2 *азначальны член* 2 (BR); 8–4–6 *аўтарская мова* 1, 8–9–1 *аўтарская мова* 2 (BR); 4–2–1 *найменне* 1, *называнне*; 4–2–2 *найменне* 2, *назва* (BR) [ССЛТ].

Такім чынам, з прыведзеных вышэй прыкладаў становіцца зразумелым, што ў лексікаграфічнай навуцы яшчэ не выпрацавана традыцыя грамацкага афармлення амонімаў і мнагазначных слоў, што робіць актуальным пытанне аб распрацоўцы новай, навукова абгрунтаванай метадыкі, якая дапамагла б уніфікаваць падачу гэтых катэгорый у слоўніках. На наш погляд, слушнай з'яўляецца ў гэтых адносінах думка С. В. Грынёва, што «розныя па значэнні тэрміны павінны быць у слоўніках выразна размежаваны і пададзены асобнымі артыкуламі, паколькі гэта будзе спрыяць павышэнню эфектыўнасці выкарыстання слоўнікаў і пазбяганню памылак карыстальнікаў імі» [4, с. 48].

Аналіз перакладных слоўнікавых крыніц з рэгістрацыяй тэрміналагічнай лексікі першай і другой паловы ХХ ст. дазволіў прадэманстраваць асноўныя прынцыпы іх пабудовы на ўзроўні макраструктуры і адпаведна выявіць істотныя асаблівасці ў апісанні спецыяльных адзінак у працэсе развіцця лінгвістычных ведаў і слоўнікавай справы. Вынікі даследавання паслужаць тэарэтычным фундаментам для праектавання якасна новых перакладных слоўнікаў спецыяльнай лексікі, якія ў апошнія часы набываюць асаблівае значэнне ў ліку даведачных рэсурсаў у інфармацыйна-камунікацыйнай і адукацыйнай прасторы.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Шчэрбін, В. К. Мова навукі і славянская перакладная тэрмінаграфія / В. К. Шчэрбін // Весн. Віцеб. дзярж. ун-та. – 2003. – № 3. – С. 84–88.
2. Zgusta, L. The Influence of Scripts and Monolingual Language Types on the Structure of Dictionaries / L. Zgusta // Wörterbücher: ein internationales Handbuch zur Lexikographie / F. J. Hausmann [and others eds.] – Teilbd 1. – Berlin: de Gruyter, 1989. – S. 296–305.
3. Борисова, Л. И. Об основах и принципах общенаучной переводческой лексикографии / Л. И. Борисова // Совершенствование перевода научно-технической литературы и документов: сб. тез. докл. и сообщ. / Всесоюз. центр переводов; ред. ком.: Л. М. Кудряшова (председатель) [и др.]. – М., 1988. – С. 58–61.
4. Гринев-Гриневиц, С. В. Введение в терминологию: как просто и легко составить словарь: учеб. пособие / С. В. Гринев-Гриневиц. – изд. 3-е, доп. – М.: ЛИБРОКОМ, 2009. – 224 с.
5. Денисов, П. Н. Лексика русского языка и принципы ее описания / П. Н. Денисов. – М.: Рус. яз., 1993. – 248 с.
6. Герд, А. С. Основы научно-технической лексикографии: как работать над терминологическим словарем / А. С. Герд. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1986. – 73 с.
7. Комарова, З. И. Моделирование двуязычного словаря-тезауруса по экономике / З. И. Комарова, А. А. Прошина. – Екатеринбург: Форум-книга, 2009. – 276 с.
8. Марчук, Ю. Н. Основы терминологии: метод. пособие / Ю. Н. Марчук. – М.: ЦИИ МГУ, 1992. – 76 с.

Крыніцы даследавання

Асноўныя

- Краскоўскі** – Kraskouski, A. Bielaruskija lakarskija ziolki / A. Kraskouski. – Wilnia: Wyd. “Krynicy”, 1921. – 24 s.
- Ружанцоў** – Ружанцоў, А. Каманды і назовы ў беларускіх аддзелах Літоўскага войска (рукапіс) / А. Ружанцоў // Бібліятэка Акадэміі навук Літвы імя Урублеўскіх. – Ф. 21. Воп. 531. Л. 4–31.
- АТ** – Арытметычная тэрміналогія / Беларуская школьная рада; укл. камісіяй Мінскага беларус. пед. ін-ту. – Вільня: Віленскае выдавецтва, 1921. – 8 с.
- ГрТ** – Граматычная тэрміналогія // Вестник Народного комиссариата просвещения ССРБ. – 1921. – № 2. – С. 11–18.
- ЛТ** – Лагічная тэрміналогія // Вестник Народного комиссарната просвещения ССРБ. – 1922. – № 1(3). – С. 11–20.
- Тар** – Тэрміналогія арытметыкі // Вестник Народного комиссарната просвещения ССРБ. – 1922. – № 2(4). – С. 10–14.
- Тал** – Тэрміналогія алгебры // Вестник Народного комиссарната просвещения ССРБ. – 1922. – № 3–4. – Вып. 5–6. – С. 9.
- БТ** – Батанічная тэрміналогія // Вестник Народного комиссарната просвещения ССРБ. – 1922. – № 5–6. – Вып. 7–8. – С. 13–21.
- ТГ** – Тэрміналогія геаметрыі // Вестник Народного комиссарната просвещения ССРБ. – 1922. – Вып. 9–10. – С. 14–21.
- ТАГ** – Тэрміналогія аналітычнай геаметрыі // Вестник Народного комиссарната просвещения ССРБ. – 1922. – Вып. 11–12. – С. 13.
- ТТр** – Тэрміналогія трыганаметрыі // Вестник Народного комиссарната просвещения ССРБ. – 1922. – Вып. 11–12. – С. 14–15.
- БНТ** – Беларуская навуковая тэрміналогія: у 24 вып. / Інбелкульт; БАН (з вып. 20). – Мн., 1922–1930.
- Дуж-Душэўскі** – Дуж-Душэўскі, К. Слоўнік геаметрычных і трыганаметрычных тэрмінаў і сказаў / К. Дуж-Душэўскі, В. Ластоўскі. – Коўна: друк. бр. Гурвіч, 1923. – 128 с.
- Верас** – Верас, З. Беларуская-польска-руская-лацінскі батанічны слоўнік / З. Верас. – Вільня: выд. газеты “Голас беларуса”, 1924. – 76 с.
- Вашкевіч** – Вашкевіч, Л. Расійска-беларускі слоўнічак дзеля чыгуначных мясцомаў / Л. Вашкевіч. – Магілёў: маг. друк. “С. і М.”, 1926. – 22 с.
- Серада-1** – Серада, С. Выразы, якія ўжываюцца ў афіцыйнай перапісцы / С. Серада // Дзелавод; пад рэд. М. Красінскага. – Мн.: Дзяржвыд Беларусі, 1926. – 135 с.
- Серада-2** – Серада, С. Кароценькі расійска-беларускі слоўнічак канцэлярыскіх тэрмінаў / С. Серада // Дзелавод; пад рэд. М. Красінскага. – Мн.: Дзяржвыд Беларусі, 1926. – 135 с.

- ЮТ** – Юрыдычная тэрміналогія / Інбелкульт; Яўрэйскі аддзел. – Мн.: Інбелкульт, 1926. – 53 с. (Яўрэйская навуковая тэрміналогія)
- Байкоў** – Практычны беларускі вайсковы слоўнік: у 2 ч. / Вайсковая камісія пры Інбелкульце; укл. М. Байкоў, А. Бараноўскі. – Мн.: Інбелкульт, 1927. – Ч. 1.: руска-беларуская. – 251 с.
- Гурло** – Тэхнічная тэрміналогія: у 2 вып. / Ін-т мовазнаўства БАН; уклад. А. Гурло. – Мн.: БАН, 1932. – Вып. 1. – 262 с.
- ФТ-32** – Фізічная тэрміналогія / Яўрэйскі сектар; Лінгвістычная камісія БАН. – Мн.: БАН, 1932. – 293 с.
- ВРБС** – Ваенны руска-беларускі слоўнік / Кобленц [і інш.]. – Мн.: БАН, 1933. – 167 с.
- Копка** – Копка, В. Беларуская-літоўскі і руска-літоўскі тэрміналагічны слоўнік / В. Копка, С. Матулайціс. – Мн.: БАН, 1934. – 88 с.
- ПС** – Праект слоўніка: для БелСЭ: у 19 вып. (вып. 6, 11, 16, 17 не выйшлі) / рэд. БелСЭ пры БАН; гал. рэд. П. О. Горын. – Мн.: БАН, 1935.
- Кох** – Koch, H. Kleines deutsch-weissruthenischen Technisches Wörterbuch (рукапіс) / H. Koch // Нацыянальны архіў РБ. – Ф. 371. Воп. 1. 72 л.
- ФТ-43** – Фізычная тэрміналогія: у 2 ч. (рукапіс) / Нацыянальны архіў РБ. – Ф. 371. Воп. 1. С. 137. – Ч. I. – 72 л. – Ч. II. – 76 л.
- Станкевіч** – Станкевіч, Я. Некаторыя праўніцкія тэрміны беларускія / Я. Станкевіч. – Нью-Ёрк: Крывіц. навук. т-ва П. Скарыны, 1953. – 84 с.
- Гарошка** – Гарошка, Л. Лацінска-грэцка-царкоўна-славянска-беларускі і беларуска-лацінскі рэлігійны слоўнік (рукапіс) / Л. Гарошка // Беларуская бібліятэка і музей імя Францішка Скарыны. – Архіў Л. Гарошкі. Скрыня 1.
- Юрэвіч** – Юрэвіч, А. Л. Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў / А. Л. Юрэвіч. – Мн.: Выдавецтва М-ва выш., сяр. спец. і праф. адукацыі БССР, 1962. – 246 с.
- АрС** – Glossarium archaeologicum / pod red. K. Jażdżewski. – Bonn; Warszawa: PWN, 1962–1965. – 26 p.
- Попэ** – Poppe, A. Materiały do słownika terminów budownictwa staroruskiego X–XV w. / A. Poppe; pod red. Al. Geysztor. – Wrocław; Warszawa; Kraków: PAN, 1962. – 96 s.
- Кісялёўскі** – Киселевский, А. И. Латино-русско-белорусский ботанический словарь / А. И. Киселевский. – Мн.: Наука и техника, 1967. – 159 с.
- СГПТ** – Русско-белорусский словарь общественно-политической терминологии / Н. В. Бирилло [и др.]; под ред. Н. В. Бирилло, М. Р. Судника. – Мн.: Наука и техника, 1970. – 451 с.
- ССЛТ** – Slovník slovanské lingvistické terminologie / pod red. Al. Jedlička. – Praha: Academia, 1977 – 1979. – Т. 1. – 1977. – XXXVIII + 554 s.; Т. 2. – 1979. – XIV + 486 s.
- Болсун** – Болсун, А. И. Слоўнік фізічных і астранамічных тэрмінаў: для сярэд. шк. / А. И. Болсун, Я. Н. Рапановіч. – Мн.: Нар. асвета, 1979. – 183 с.
- ССАТ** – Основен систем и терминологија на словенската ономастика / Мегународен комитет на славистите; Комисија за словенска ономастика; pod red. F. Bezljaj. – Скопје: Македонска Академија на науките и уметностите, 1983. – 412 с.
- СЛТ** – Русско-белорусский словарь лингвистических терминов / Л. А. Антонюк [и др.]; под ред. Н. В. Бирилло, П. В. Стецко. – Мн.: Наука и техника, 1988. – 140 с.
- РБССГТ** – Руска-беларускі слоўнік сельскагаспадарчай тэрміналогіі / Г. У. Арашонкава [і інш.]; Пад рэд. М. В. Бірылы, Г. У. Арашонкавай. – Мн.: Ураджай, 1994. – 560 с.
- РБПС** – Русско-белорусский политехнический словарь: в 2 т. / И. Л. Бурак [и др.]; НАН Беларуси; Ин-т языкознания им. Я. Коласа. – Мн.: Беларуская навука, 1997–1998. – Т. 1: А – Н. – 1997. – 839 с. – Т. 2: О – Я. – 1998. – 807 с.

Дадатковыя

- Круталевіч** – Круталевіч, А. Слоўнік тэрмінаў / А. Круталевіч // Элементарная алгебра: падруч.: у 2 ч. / А. Круталевіч. – Берлін; Масква; Ленінград, 1922 – 1924. – Ч. 1. – С. 98–102; Ч. 2. – С. 173–176.
- Ластоўскі-23** – Ластоўскі, В. Тэрміналогія да анатоміі і фізіялогіі / В. Ластоўскі // Крывіч. – 1923. – № 1 – С. 62–65.
- Ластоўскі-23*** – Ластоўскі, В. Матэрыялы да беларускага зельніка / В. Ластоўскі // Крывіч. – 1923. – № 4. – С. 40–44.
- Азбукін** – Азбукін, М. В. Слоўнік тэрмінаў / М. В. Азбукін // Геаграфія Еўропы: падруч. / М. В. Азбукін. – Масква; Ленінград: Дзярж. выд-ва, 1924. – С. 390–393.
- Заленскі** – Заленскі, В. Слоўнік назваў / В. Заленскі // Батаніка: падруч. для сярэд. шк. з рус. м. навуч. / В. Заленскі; пер., апрац. і дап. К. Душэўскі. – Коўна: Друк. бр. Гурвіч, 1924. – С. IX–XV.
- Кашын** – Кашын, Н. В. Слоўнік тэрмінаў / Н. В. Кашын // Фізіка: першая ступень: падруч. у 2 ч. / Н. В. Кашын; пер. з 2-га рус. выд. А. Круталевіча. – Масква; Ленінград: Дзярж. выд-ва, 1924. – Ч. 1. – С. 176–179. – Ч. 2. – С. 223–224.
- Ластоўскі-24** – Ластоўскі, В. Падручны расійска-крыўскі (беларускі) слоўнік / В. Ластоўскі. – Коўна: Друк. А. Бака, 1924. – XII+832 с.
- Ластоўскі-24*** – Ластоўскі, В. Наменклатура беларускіх птушак / В. Ластоўскі // Крывіч. – 1924. – № 1. – С. 48–59.
- Мікельсар** – Мікельсар, Ф. Г. Слоўнік тэрмінаў / Ф. Г. Мікельсар // Пачатковая геаметрыя: падруч. / Ф. Г. Мікельсар; пер. з рус. выд. 1921 г. А. Круталевіча. – Масква; Ленінград: Дзяржвыд, 1924. – С. 105–106.

- Фядзюшын** – Фядзюшын, А. У. Спіс назваў птушак і некаторых рыб: матэрыялы да бел. нар. заалаг. тэрміналогіі / А. У. Фядзюшын. – Мн.: Інбелкульт, 1925. – С. 188–196. – (Адб. з “Навук. зб. Ін-та бел. культуры” за 1925 г.).
- Васількоў** – Васількоў, І. Г. Матэрыялы да флоры Горацкага раёну: апісаньне Горацкага раёну (прырода, гаспадарка, гісторыя і быт) / І. Г. Васількоў // Праца нав. т-ва па вывучэнню Б-сі пры БДАСГ з удзелам Горацкага раённага т-ва крэйзнаўства: зб. навук. прац / Горы-Гарэцкае нав. т-ва; Інбелкульт. – Горкі, 1927. – Т. III. – С. 35–73.
- Ганчарык** – Ганчарык, М. М. Беларускія назвы раслін / М. М. Ганчарык // Праца нав. т-ва па вывучэнню Б-сі пры БДАСГ у Горках: зб. навук. прац / Горы-Гарэцкае нав. т-ва; Інбелкульт. – Горкі, 1927. – Т. II. – С. 194–216. – Т. IV. – С. 1–28.
- Круталевіч-27** – Круталевіч, А. Слоўнік тэрмінаў / А. Круталевіч, А. Міцкевіч // Трыганаметрыя: падруч. / А. Круталевіч, А. Міцкевіч. – Мн.: Дзяржвыд Беларусі, 1927. – С. 201–202.
- Новікаў** – Папярэдні спіс дрэўных, куставых і паўкуставых раслін для Беларусі / А. Л. Новікаў // Працы Горы-Гарэцкага навук т-ва: зб. навук. прац / Горы-Гарэцкае навук т-ва; Інбелкульт. – Горкі, 1929. – Т. VI. – С. 63–96.
- Адамаў** – Адамаў, У. У. Кароткі паказальнік жывых насаджэнняў Усебеларускай выстаўкі с.-г. і прамысловасці з больш падрабязным апісаннем калекцый раслін Мінскай цэнтральнай балотнай станцыі / У. У. Адамаў, М. М. Ганчарык. – Мн.: Белдзяржвыд, 1930. – 56 с.
- Адстаўноў** – Адстаўноў, А. Слоўнік тэрмінаў / А. Адстаўноў // Што трэба ведаць трактарысту, які пачынае працаваць на трактары “Фордзон” / А. Адстаўноў; пер. з рус. м. І. Савіча. – Мінск: Белдзяржвыд, 1930. – С. 82–91.
- Цвікевіч** – Цвікевіч, І. Тэрміналагічны слоўнік / І. Цвікевіч // Анатомія, фізіялогія і гігіена: падруч. / І. Цвікевіч. – 3-е выд. – Мн.: Дзярж. выд-ва Беларусі, 1930. – С. 221–230.
- Нікуліна** – Никулина, Н. П. Словарь грамматических терминов / Н. П. Никулина, Л. Н. Степанок // Очерки по сравнительной грамматике восточнославянских языков; редкол.: Н. М. Букатевиц [и др.]. – Одесса: ОГУ им. И. И. Мечникова, 1958. – С. 377–386.
- Шышкін** – Алфавитный указатель русских названий растений // Определитель растений Беларуси / под общ. ред. Б. К. Шишкина [и др.]. – Мн.: Выш. шк., 1967. – С. 801–828.
- Смулкова** – Smułkowa, El. Słownik z zakresu uprawy roli w gwarach wschodniej Białostocczyzny na tle wschodniosłowiańskim. – Wrocław [etc.]: Zakład narodowy im. Ossolińskich: Wyd-wo PAN, 1968. – S. 189–191.
- Гуркоў** – Гурков, В.С. Краткий терминологический словарь / В. С. Гурков, С. Ф. Терехин // Бортничество в Белоруссии / В. С. Гурков, С. Ф. Терехин. – Мн.: Полымя, 1980. – С. 29–33.
- Жываткевіч** – Жываткевіч, Р. С. Граматычныя тэрміны / Р. С. Жываткевіч, П. П. Шуба // Беларуская мова: падруч. для 3 кл. шк. з рус. м. навуч. / Р. С. Жываткевіч, П. П. Шуба. – Мн.: Нар. асв., 1983. – С. 141–143.
- ГАМ** – Глебазнаўства, аграхімія, меліярацыя // Тэрміналагічны зборнік “83 / Тэрмінал. камісія АН БССР; ІМ; рэд. Л. А. Антанюк. – Мн.: Нав. і тэх., 1985. – С. 72–87.
- ЖКВГ** – Жывёлагадоўля, кармавытворчасць, ветэрынарыя, гігіена прадуктаў жывёлагадоўлі // Тэрміналагічны зборнік “83 / Тэрмінал. камісія АН БССР; ІМ; рэд. Л. А. Антанюк. – Мн.: Навука і тэхніка, 1985. – С. 40–71.
- ЭПБ** – Руска-беларускі слоўнік-паказальнік назваў раслін (жывёл), пашыраных на Беларусі // Энцыклапедыя прыроды Беларусі: у 5 т.; рэдкал.: І. П. Шамякін (гал. рэд.) [і інш.]. – Т. 5. – Мн.: БелСЭ, 1985. – С. 498–572.
- Антанюк** – Антанюк, Л. А. Фарміраванне і сістэматызацыя рускай і беларускай тэрміналогіі словаўтварэння і марфемікі // Тэрміналагічны зборнік “84 / Тэрмінал. камісія АН БССР; ІМ; пад агул. рэд. Л. А. Антанюк. – Мн.: Навука і тэхніка, 1986. – С. 23–29.
- Захарава** – Захарава, В. Г. Тэрміналогія машынабудавання (катэгорыя працэсаў, дзеянняў) // Тэрміналагічны зборнік “84 / Тэрмінал. камісія АН БССР; ІМ; рэд. Л. А. Антанюк. – Мн.: Навука і тэхніка, 1986. – С. 30–55.
- Сяржанина** – Сержанина, Г. И. Аннотированный перечень грибов / Г. И. Сержанина, И. Я. Яшкин // Грибы / Г. И. Сержанина, И. Я. Яшкин; науч. ред. Н. А. Дорожкин. – Минск: Наука и техника, 1986. – С. 100–181.
- Парфёнаў** – Редкие и исчезающие виды растений Белоруссии и Литвы / В. Н. Парфенов [и др.]. – Мн.: Наука и техника, 1987. – 352 с.
- Шмярко** – Шмярко, Я. П. Слоўнік-паказальнік беларуска-руско-лацінскіх (руско-беларускіх) назваў раслін / Я. П. Шмярко, І. П. Мазан // Лекавыя расліны ў комплексным лячэнні / Я. П. Шмярко, І. П. Мазан; навук рэд. Я. Ф. Капля. – Мн.: Навука і тэхніка, 1989. – С. 388–394.

Паступіў у рэдакцыю 02.02.2016